

120 éve kezdték építeni az Alagutat

Novák Dániel (1798-1849), a budai építési igazgatóság rajzolója — akinek szerepe volt Pest és Buda egykori városképének kialakításában is — 1836-ban elsőként vetette fel az Alagút építésének gondolatát. 1838-ban a *Honművész* lapjain hozta nyilvánosságra elképzeléseit a felépítendő Alagút jelentőségéről és gazdasági előnyeiről.

Az első tervet Baczó József (1780—1850), Buda város mérnöke és térképrajzolója készítette; azonban ez sem került megvalósításra.

„E szép mű is, mint annyi egyéb szép és jó a hazában, gróf Széchenyi István eszméje; a kivitel dicsősége azonban az építettő részvényes társaság erélyes elnökéé, Ürményi József úré, s Clark Ádám angol nemzetű, de nálunk már meghonosodott építészé” — olvasható az 1859-ben megjelent *Ismeret-tárban*.

Az események a következőképpen alakultak: 1845-ben részvénytársaság alakult az Alagút építésére, mely 1846. január 4-i ülésén Széchenyi Istvánt választotta meg ideiglenes elnökének. A *Jelenkor* számolt be a társulati közgyűlésről, amelyen meghatározták az Alapszabályokat, és megszavazták a 300 000 pengő forintos költségvetést. A 24 pontból álló szabályzat teljes szövegét a *Társalkodó* hozta nyilvánosságra. 1846: A *Nemzeti Újság* szerint az építkezést Beyse mérnök fogja vezetni; az Alagúton keresztül kis vasutat akarnak építeni a *Laszlovszky-majorig*. Egy évvel később ugyanitt olvashatjuk: A munkálatok megkezdését 1848 telére tervezik.

Mindenkinek nagyon tetszett a terv, hogy keresztülfúrják a budai vár alatti hegyet, mert így meggyorsulhat a közlekedés Pest és a Vár túlsó oldala között, sőt a *Krisztinaváros* is hirtelen fejlődésnek indulhat. Ugyanakkor sokan nem hitték el, hogy ilyen terv megvalósítható, kinevették, gúnyolódtak rajta.

Jókai Mór nem tartotta lehetetlennek a terv végrehajtását, mégis tréfásan beszélt róla. Az *Életképekben* többször írt tudósításokat a tervezetett Alagútról. Egyszer például ezt írta: „A budai Várhegy keresztülfuratik éppen a Lánchíddal szemközt, ezáltal a Krisztina-városba egyenes úton fogunk járhatni. A dolog több mint bizonyos, a terv kész, az egyesület megalakult, a kivitel gyerekség, a kiállítás ragyogó, a Tunnel mesés fényű leendő, oldalt pompás fényű kirakatú boltok, minden készen van, csupán az nincs még elhatározva, hogy kívülről kezdjenek-e hozzá, vagy belülről.”

Cassius „Magyarország fővárosa, Budapest leírása, képekkel” című, 1866-ban kiadott

munkájában így vélekedik: „E mesteri mű egy budai vár alatti hegy átfuratásából támadott, hogy a közlekedés általa könnyítessék. Széchenyiben, kinek lelke ösfészke volt minden nagy és nemes eszmék feltalálásának, villant fel legelőbb ama merész gondolat is, a hegyet a közhaszonra átfuratni. De az 1848-iki zivataros s gyászos idők meggátolták e terv kivitelében...” (Széchenyi 1848 őszén Döblingbe vonult, így már az építkezések elkezdését sem láthatta.)

1853. február 10-én egy próbafúrással megkezdődött a munka, Clark Ádám tervei alapján. Hét és fél hónap alatt átfúrták a hegyet, s 1854 áprilisában már át is járhattak alatta.

Az Alagút 1856-ban nyílt meg, és 1857. április 30-án hivatalosan is átadták. Nyugati, *Alagút utcai* kapuját romantikus stílusban Frey János építette 1866 és 1896 között; ez azonban a második világháború folyamán teljesen elpusztult. 1949-ben Benkhardt Ágost síma homlokzatú terve szerint épült újjá.

Az építkezések folyamán a korabeli lapok sorra közölték a híreket az Alagútról, hiszen a nagyközönség napról napra várta, illetve egyre inkább látta, hogy a hihetetlen terv mint válik mégis valósággá.

A *Vasárnapi Újság* 1854-ben tudósította olvasóit, hogy az ősszel átfúrt, de még építés alatt álló Alagút vasárnap a közönség rendelkezésére áll. Egyúttal ismertette az első forgalom és a bevétel kimutatását. A *Magyar Sajtó* 1856. évi 36. számában a következő közlemény található: „Holnap, február 11-től kezdve a budai alagút belépti díja két krajczárra lesz leszállítva...” A *Hölgyfutár* 1857-ben azt írta, hogy „a budai alagút május első napjaiban szinte megnyílik a kocsik használatára is.” Innen tudjuk meg azt is, hogy különösebb ünnepségek nem lesznek.

1906-ban a *Budapesti Hírlap* hasábjain tallózva, érdekes ollóznivalót találunk: az Alagút évenként 120 000 korona jövedelmet hoz. Ideje volna eltörölni a Lánchíd és az Alagút vámját. Egy évvel később ugyanitt: 50 évvel a megnyitás után, át kellene adni az Alagutat a fővárosnak, de az RT azzal az ürüggyel, hogy a befektetett tőkét még nem kapta vissza, hosszabítást próbál kijárni. A *Vasárnapi Újságban* olvashatjuk: 1907. április 17-én lejárt az Alagút Társaság vámengedélyi oklevele, tehát nincs többé alagútpénz! Április 21-én a *Budapesti Hírlap* így tudósított: az Alagutat a főváros átvette, de a vámfizetés megmaradt!

Néhány évvel később az Alagútban egy bizottság mérte fel a helyzetet, a falak átázása ugyanis veszélyessé vált. A lapokban tovább folyt a vita. 1912. június 1-én a *Szabadpolgárban* jelent meg cikk az Alagút átalakításáról, egyúttal a vám megszüntetését is követelve. 1912—13-ban javították az Alagutat. A munkálatokról Az est 1913. augusztus 7-i számában olvashatunk részletes leírást.

„Az a szerencsétlen Alagút” címmel jelent meg beszámoló a *Budapesti Naplóban* 1919. február 2-án: amióta nem kell fizetni, a megsokszorozódott forgalom miatt az Alagút zajos és romlik! Az 1923. október 20-i lap az Alagút portalanításáról tudósított. 1924. július 30-án az *Esti Kurir* hiányolta a belső világítást, mondván: „... este félős benne a közlekedés.”

1935 őszén—telén ismét tatarozták az Alagutat, majd a *Budavár* 1936-os első száma közölte, hogy az életveszély elmúlt.

A felszabadulás után először a *Budai Polgár* foglalkozott az Alagút állapotának kérdésével: több méter magas roncsoktól kell megtisztítani, ugyanis a nyilasok óvóhelyként használták. 1949 őszén a *Kis Újság* szerint bővítik az úttestet. Néhány évvel ezelőtt pedig modern, higanygőz világítással cserélték fel a régi villanykörteket.

1973. január 9-én ismét lezárták az Alagutat, felújítás miatt. Most új burkolat kerül az úttestre, kék-fehér üvegmozaik a falakra, és a világítást ugyanolyan narancssárga izzók szolgáltatják majd, amilyeneket a Lánchídon már megszoktunk. Az új szigetelést egy osztrák vállalat biztosítja. Müller József, a műkálátokat irányító Mélyépítési Beruházó Vállalat igazgatója a *Hétfői Híreknek* nyilatkozott: „A munkában részt vevő 18 vállalat napról napra megtervezett programmal indul. Három műszakban, szabad szombat nélkül folyik majd a munka.”

*

Befejezésékként újra az 1859-ben kiadott *Ismeret-tárból* idézek: „Ily művek dicsőségére válnak a nemzetnek, szépítik a fővárost, egyszersmind hasznosok a lakosoknak. Midőn távollevő hazánkfia, valamelyik vasúton Pestre repülvén, hová régebben csak nagy fáradtsággal s idő-veszteséggel vergődött a rossz utakon, meglátja itt a nagy-szerű Lánchídat, s ennek folytatását, a budai alagutat: szíve büszkén fog feldobogni, hogy hazánk már ily művekkel is bír, s áldva említi a nagy tetthazafi nevét, ki ezeket teremtette...”

Horváth Gábor

Mozaik a főváros múltjából

Száz éve történt

A Magyar Történelmi Társulatban Thaly Kálmán indítványozta, hogy II. Rákóczi Ferenc és Thököly Imre fejedelmek, Zrínyi Ilona, Bercsényi Miklós, Eszterházy Antal, Zsibrik Miklós és a többi bujdosók hamvait — melyek Konstantinápolyban, Rodostón, Nicodemiában fellelhetők — eddigi síremlékekkel együtt, ünnepélyesen, országos költségen szállítsák haza. Rákóczi Ferenc örök emlékezetére Budapesten, a Nemzeti Múzeum előtt vagy más díszes téren, lovasszobor emeltessék, élete nevezetesebb mozzanatait és csatáit ábrázoló domborművekkel.

A 200 darab arany Akadémiai Nagydíjnak egyikét Arany János kapta meg összes műveicéért; a másikat Húnfalvy Pál „A kondai vogul nyelv” c. munkájáért. Az 50 darab arany Marczibányi-jutalmat Szász Károly „Niebelung” fordításának és Gyulai Pál összes költeményének ítélték oda.

Megindult a pesti egyetem továbbépítése. A homlokzatot reneszánsz stílusban felújítják, s ilyen stílusban épül a Szerb utcában az egész új épületrész is.

A „Vasárnapi Újság” rajzban és szövegben ismerteti Izsó Miklósnak azt a szobortervezetét, amelyet a Petőfi szoborbizottság felszólítására készített.

„Újra dolgoznak a lipótvárosi Bazilikán” — közli az „Ellenőr” az év elején, majd így folytatja: „Bármily mesésen hangzik is e hír, így van. A csonka falakra deszka-kalapot ácsolnak. Évek óta mossa már az eső a falakat, a mostani figyelem tehát sejtelmeket ébreszt a jövő iránt. Vagy úgy marad az egész sokáig, vagy az első lépést tették meg a közelebbi munkákhoz.” Az építés további vezetésével Ybl Miklós építést kívánják megbízni. Legelőször a negyedik tornyot építik föl. Tervezik, hogy a templomot a magyar képzőművészet, festészet és szobrászat díszes központjává teszik, illő díszítményekkel; falfestmények és szoborművek szolgáltatassák ékességét. A terv szerint 10 év alatt készen kell lennie az építménynek s ugyanannyi idő alatt a díszítések egy részének is.

Szigligeti jelesebb színműveinek kiadására ösztönzi a „Figyelő” a Kisfaludy Társaságot.

A „Ludoviceum” tanári népszerű nyilvános felolvasásokat tartanak a hadtán történetéből; ezen kívül évenként értesítőt is kiadnak, mely e katonai intézet évi eseményeit ismerteti.

Óbudán nagy dohány- és szivargyárat épített a kormány.

Az első ipartársulat, mely az új ipartörvény alapján a valóságban is megalakult, a „Pesti kosárkötő társulat”.

Az általános hivatalnokgyűlés Bécsben és Budapesten telkeket szándékozik vásárolni, hogy azokra lakásokat építsenek, hivatalnokok számára.

A budai orvosok egyület alakítanak, hogy hetenként összejöjjenek, érdekesebb orvostani kérdéseket vitassanak meg. Remélik, hogy a pestiek is csatlakoznak hozzájuk.

Egy újsághír: „A pesti állatkert igazgatósága tisztelettel tudatja, hogy a zuzár kigyónak (Boa Constictor) etetése jövő szombaton, azaz február hó 22-én délután 4 és 5 óra között fog megtörténni.”

Megalakult a magyar írók és művészek társasága. Elnökké egyhangúlag Szigligeti Edét választották, alelnökké Hatala Pétert és Telepi Károlyt.

„Az építő vállalkozási szellem — panaszkodik az

„Ellenőr” c. napilap —, melyet teleküzérkedésnek is nevezhetünk, újabban Budára vetette szemét s ott tömeges telekvásárlások vannak folyamatban. Az egyoldalúság, mely a fővárosban a luxus építkezésekre fektette kizárólag a hangsúlyt, maholnap oda vezet, hogy középsorsú ember nem jut majd fedél alá.”

„Földrajzi közlemények” címen új tudományos folyóirat jelent meg, melyet a kiadó Földrajzi Társulat megbízásából Berecz Antal szerkeszt.

A várbeli lakók körében mozgalom indult, hogy a plébánia templom tornyának óráját transzparens számlappal lássák el. E tárgyban kérelmet intéztek az illetékes hatósághoz s egyben kötelezték magukat, hogy a fölmerülő költségeket közadakozással biztosítják.

A Lipót utcai új Városháza közgyűlési nagytermének helyreállítása mintegy 70 000 forintba kerül.

Szekeres István

A krisztinavárosi „Sándor-palota”

Kevesen tudják, hogy a Sándor grófi családnak nemcsak a Várban volt palotája; a XVIII. század végén a Krisztinavárosban is épült egy nyári-lak, amely méreteit tekintve budai viszonylatban kisebb palotának is beillett. 1786-ban Sándor Antal báró — aki a következő évben már gróffá lett — egy csaknem három holdas telket kapott a Várhegy északnyugati lábánál, a mai Attila út, Vérmező utca, Mátray utca által határolt területen (ez addig a várerődítési övezetbe tartozott). Sándor Antal itt hamarosan egy 17 szobás házat építtetett, s a hozzá csatlakozó telken egy csaknem 2 holdas angolkertet létesített. 359 négyszögöl gyümölcsös és 234 négyszögöl szőlő tartozott még a krisztinavárosi Sándor-kerthez. Az építtető Sándor Antal halála után örököse hamar megvált az ingatlantól, amely ettől kezdve sokszor cserélt gazdát. 1820-ban József nádor vásárolta meg 16 000 forintért, de öt év múlva ő is tovább adta. 1833-ban Aszalay József helytartótanácsi titkár vette meg az egykori Sándor-kertet és házat, majd tőle 1837-ban Buda városa, városi kaszárnya céljára. A parkot azonban a város megszüntette, és több darabra osztva eladta. A mai Attila út 135 — 137. sz. helyen állott épület az előző tulajdonosról még sok évtizedig Aszalay-kaszárnyának neveztek. Nyilván ekkor már feledésbe merült, hogy az épület eredetileg Sándor Antal grófé volt. Az egykori Sándor-kert, majd városi kaszárnya helyén épült azután a XIX. sz. végén a ma is álló Attila utcai iskola.

—1.—a.

Az óbudai bíró javainak elkobzása

Több mint 250 évvel ezelőtt, amikor Óbuda, a hajdani királynéi város nyomorúságos jobbágyszőlőfaluaként tengette életét, a XVII. század végén beköltözött német telepesek kísérletet tettek a földesúri hatalom alól való felszabadulásra, a városi kiváltságok visszaszerzésére. 1715-től 1722-ig tartott a küzdelem az óbudaiak és földesuruk, Zichy Péter gróf között, de az egyenlőtlen erővel vívott harc — amelynek történetét Gárdonyi Albert a Városi Szemle 1946. évi. 2. számában röviden ismertette — már kezdetben sem kecsegtette biztató kilátásokkal a jobbágyokat. Zichy Péter, miközben a Kancelláriában, a Magyar Kamarában

és a pozsonyi országgyűlésen — ahová az ügy felkerült — minden követ megmozgatott Óbuda megtartása érdekében, egész földesúri hatalmi gépezetét is mozgásba hozta jobbágysági megfélemlítésére és a mozgalom letörésére. A „főkolompók” közé sorolt jobbágyok közül négyet számbéki tömlöcbe csukattott, amelyről még a tisztartó is elismerte a grófhöz intézett levelében, hogy „rossz és kicsin büdös is”. De a mozgalom igazi vezetői ebben az időben, 1717-ben nem voltak a földesúr kezében, mert Bécsben instancizáltak, s voltak pillanatok, amikor a gróf attól félhetett, hogy az ő javukra dől el az ügy. Ekkor rendelte el Zichy Péter a bécsi küldöttséget vezető Hintzman Tamás korábbi óbudai bíró összes javainak elkobzását. A lefoglalt ingatlanokról és ingóságokról készült lista fennmaradt a Zichy-család levéltárában. Eszerint 1717-ben a közepesen jómódú óbudai jobbágytól — aki foglalkozására nézve kádár volt — a következő vagyontárgyakat foglalták le: egy egész házat, két szőlőt, 10 akó bort, egy nagy és két kisebb hordót, fejszét, csákányt, sajtárt, rostát, kengyelt, s néhány más gazdasági felszerelési tárgyat; egy lábast, tíz tányért, négy főzőkanalat, 2 dunyhát, 3 párnát, egy menyegyzetes ágyat, egy szekrényt, egy asztalt, két padot, három széket. A végén következik a bortermeleési eszközök felsorolása: egy prés, teljes felszerelésével, három kád, két kosár, egy metszőkés, egy szőlőkapa.

Hintzman nyomban panaszt tett az Udvari Kamaránál. A Kancellária utasította a földesurat, adja vissza Hintzmannak házat, szőlőjét, ingóságait. De Zichy Péter nem tett eleget a rendelkezésnek; Hintzman soha nem kapta vissza javait, s nem is költözött vissza Óbudára. A volt óbudai bíró, aki megpróbálta a jobbágyságot városi rangra emeltetni, az 1720-as években budai lakosként még fel-felbukkant, azután mindörökké eltűnt Óbuda történetéből.

g. é.

Még egyszer a Fogarasi úti telepről

Lapunk 1973. februári számában írás jelent meg „Zuglói színek” címmel; a cikk egyik bekezdése az ötvenhat család által lakott, a szociális követelményeknek meg nem felelő Fogarasi úti telepről szólt. A cikkíró ezzel kapcsolatos megállapításaira szerkesztőségünk — 29 aláírással — levelet kapott; a levélírók a többi között hangoztatták, hogy a cikk sérti önértüket, amiért kétes, rendőri felügyelet alatt álló elemeknek tüntette föl a telep lakóit.

A levélírók tiltakozását jogosnak kell elismerni. Jóllehet, a hatóságok kétséget kizáróan nyilvántartanak a törvényes renddel összeütközésbe került telepi lakókat, az általánosítás semmiesetre sem volt helyénvaló. A telepi lakók nagyobb része — ahogyan ezt a levélírók a valóságnak megfelelően hangoztatták — becsületes, dolgozó ember; s a tanács mindent el is követ, hogy mielőbb megérdemelten jobb lakás körülmények közé kerüljenek. Ezt azért is szükséges hangsúlyozni, mert a levél szerzői olyan véleményüknek is hangot adnak, hogy körülményeiket senki sem ismerheti, egyebek közt — a cikk állításával szemben — a kerület tanácselnökét sem látták még körükben. Feltehetően a telepi lakók gyakori cserélődése is közrejátszik abban, hogy itt a levélírók megállapítása és a tények nem vágnak egybe. Tény ugyanis, hogy a XIV. kerületi tanács elnöke, csakúgy, mint a tanács műszaki osztályának dolgozói évek óta személyesen látogatják a Fogarasi úti telepet; minden alkalommal beszélgettek is a lakókkal, ismerik nehéz körülményeiket, és szüntelenül szorgalmazzák súlyos problémáik megoldását.

Reméljük, erőfeszítéseik mielőbb a telepiet hasznárrá válnak, s ha csak fokozatosan is, de sikerül felszámolni a zuglói bódélakásokat.